

6 pav. Šalia palaikų 2 aptiktos lietuviškos uniformos žalvarinės sagos su Vyčiu ir uniformos audinio fragmentai. I. Čičiurkaitės nuotr.

Fig. 6. The Lithuanian brass Vytis buttons and the uniform fabric fragments discovered beside Remains 2.

Atsižvelgiant į palaikų užkasimo aplinkybes – palaikai užkasti šiukšlių duobėje, sužalojimus ir šalia palaikų 2 aptiktas lietuviškos uniformos sagas su Vyčiu manytina, kad aptikti palaikai yra Lietuvos laisvės kovotojų. Pagal duobės užpilde rastą 3 kapeikų monetą, palaikai užkasti ne anksčiau kaip 1946 m. Antropologinės analizės metu nustatyti sužalojimai dėl trūkstamų kaulų fragmentų neleidžia atkurti traumuojančio mechanizmo, tačiau *in situ* fiksuotos lūžgalių pozicijos ir kaulų dalys leidžia atmesti versiją, kad sužalojimai įvyko kovos metu (tokiu atveju trūktų ne vidurinės dalies, o viso kaulo nuo sužalojimo vietos). Neatmetama prielaida, kad tokie sužalojimai yra tardymo ar kankinimo pasekmė.

Atsižvelgiant į 2021–2022 m. archeologinių tyrimų rezultatus ir vietos gyventojų liudijimus, tikėtina, kad buvusioje NKVD būstinės aplinkoje, apimančioje sklypus Vytauto g. 11, 16, 16A, 18, 20, yra didelė tikimybė aptikti kitų palaikų užkasimo vietų.

The investigation of the remains of Lithuanian freedom fighters in Lazdijai

The 2022 excavation (6 trenches totalling 53.8 m^2) was conducted down to sterile soil at Dzūkų St. 13 and Vytauto St. 20 in Lazdijai (Fig. 1). At a depth of up to 30 cm, the fill soil in Trench 6 at Dzūkų St. 13 yielded small isolated human bone fragments belonging to one individual. It is likely that the remains buried in close proximity to the stream had been partially or fully destroyed during streambank management work.

Trench 2 at Vytauto St. 20 yielded the remains of 2 Lithuanian post-war partisans: Remains 1 of a 25–35-year-old male (Fig. 2); Remains 2 of a 17–20-year-old male (Fig. 4). The remains had been buried in a rubbish pit, had lesions (Figs. 3, 5), and were together with 2 Lithuanian uniform Vytis buttons (Fig. 6). Based on the 3-kopek coin found in the pit, the remains had been buried no earlier than 1946. The lesions identified by the anthropological analysis, due to missing bone fragments, were insufficient to allow their precise cause to be identified, but the positions of the broken bones recorded *in situ* and the bone pieces would tend to show that such lesions were the consequence of interrogation or torture.

Petras Dobeikis

Veiverių Skausmo kalnelio tyrimai

LGGRTC užsakymu 2022 m. Veiverių (Prienų r., Veiverių sen.) Lietuvos partizanų užkasimo vietoje, vadinamoje Skausmo kalneliu (UK 33545), buvo atliekami žvalgomieji tyrimai, siekiant atlikti kultūros paveldo objekto patikrą, palaikų paiešką, identifikavimą ir palaidojimą. Šio kultūros paveldo objekto tyrimų būtinybę skatina prieštaringi archyviniai istoriniai duomenys, žodinės informacijos faktai, netiksli ir klaidinga kultūros vertybių registro apraše skelbiama informacija.

Istoriniai duomenys apie vadinamame Skausmo kalnelyje užkastus ir 1988–1990 m.

1 pav. Veiverių skausmo kalnelyje Povilas Pečiulaitis, jo žmona Judita, sesuo Kazimiera Perednienė ir jos duktė Irmutė, 1986 m.

Fig. 1. Povilas Pečiulaitis, his wife, Judita, his sister, Kazimiera Perednienė, and her daughter, Irmutė, on Skausmo Hill in Veiveriai in 1986 m.

palaidotus asmenis nėra patvirtinti jokiais archyvinių dokumentų įrašais. Antai šio kultūros vertybių objekto registro apraše nurodoma, kad jame užkasti 82 partizanų palaikai (29 iš jų čia palaidoti 1988–1990 m. juos iškasus iš kitų žinomų užkasimo vietų Veiverių apylinkėse), o LGGRTC duomenimis, kalnelyje turėtų ilsėtis 76 laisvės kovotojų palaikai, iš jų 45 nužudyti ir užkasti per ginkluotą pasipriešinimą tarybiniams okupantams (30 palaikų rasti kitose vietose ir šioje vietoje palaidoti Lietuvos atgimimo metais) (*http:genocid.lt/centras/lt/3271*). Dokumentuose nurodoma tik šiose ir gretimose apylinkėse žuvusių laisvės kovotojų ir nužudytų asmenų pavardės ir datos. Skausmo kalnelyje palaikų užkasimo faktas grindžiamas tik vienos vietos gyventojos (kuriai dabar priklauso dalis memorialo teritorijos ir ji teigia inicijavusi kalvelės supylimą) verbaline informacija. Jos pasakojimu, šioje vietoje, buvusiame apkase, buvo užkasami išniekintų partizanų kūnai, nors užkasimo fakto ji pati nėra mačiusi, nes buvo ištremta. Po 1989 m. kilus visuotiniam partizanų palaikų atkasimo ir perlaidojimo vajui, šioje vietoje jos iniciatyva ekskavatoriumi buvo sustumta kalva, pastatyti kryžiai. Kartu čia iš kitų užkasimo vietų atvežti ir palaidoti 29 partizanų palaikai, iš jų tik dviejų asmenybės nurodytos kultūros paveldo registre. Nustatytų asmenų tapatybės yra abejotinos, nes tuo metu nebuvo atliekamos jokios palaikų identifikavimo procedūros. Dėl šios priežasties nėra galimybių patvirtinti užkastų ir palaidotų asmenų tapatybės. Taigi iki šiol nėra žinoma, kas yra užkastas, kas 1988–1990 m. palaidota Skausmo kalnelyje, taip pat nėra žinoma, kur užkasti Veiverių, Prienų ir kitose artimiausiose apylinkėse mažiausiai 82 nužudytų asmenų ir Lietuvos partizanų kūnai.

Verbalinės informacijos, gautos iš vietinės gyventojos, duomenimis (informaciją 2004–2017 m. surinko LGGRTC), Antrojo pasaulinio karo metais šioje vietoje buvo iškastas didelis, ilgas (apie 500–600 m) apkasas, kadaise kirtęs Utenos, Veiverių–Skriaudžių kelią ir nusidriekęs PR–ŠV kryptimi (pažymėtina, kad apkaso egzistavimas nepatvirtintas kartografiniais ir aerofotografijos bei kitais istoriniais dokumentais). Archyvinių dokumentų įrašais nepatvirtintais duomenimis, šiame apkase buvo slepiami

Veiveriuose niekintų partizanų kūnai. Apie tai informacijos pateikėja sužinojo grįžusi iš tremties. Kalvelės formavimo metu, pasak pateikėjos, „buvo aptikta kaulelių“, kurie sudėti į dėžutę ir užkasti suformuotoje kalvelėje.

Pažymėtina, kad 1940–1986 m. planuose šioje vietoje ar šalimais vaizduojama nedidelė kalvelė, tačiau 1986 m. fotografijoje jokia kalvelė neįžvelgiama (1 pav.) (Pečiulaitis P. *Šitą paimkite gyvą*. Kaunas. 1993, p. 187).

Taigi šioje vietoje Antrojo pasaulinio karo pabaigoje ir pokaryje užkasinėjimo – palaikų slėpimo faktas kelia dviprasmę ir nevienareikšmę nuomonę, o KVR pateikiama informacija apie 82 užkastus ir palaidotus asmenis nepatikima ir nepatvirtinta archyviniais duomenimis. Veiverių Skausmo kalnelio atveju mažai tikėtina, kad per visą 1944–1953 m. laikotarpį nuo karo likęs apkasas ar apkasai galėjo būti atviri, tai yra neužkasti ir jame periodiškai į vieną ir tą pačią vietą slepiami palaikai. Stribų ir MGB kariuomenės atstovai vengdavo gyventojams rodyti palaikų užkasimo vietas, palaikai dažniausiai buvo užkasami tamsiu paros metu. Periodiškas palaikų užkasimas toje pat vietoje ir iš po nakties atsiradęs užkastas apkasas galėjo atkreipti vietinių gyventojų dėmesį. Manytina, kad Veiverių apylinkėse, kaip ir kitose, žuvusiųjų ir nužudytų asmenų kūnai buvo slepiami skirtingose vietose ir Skausmo kalnelis vargu ar buvo išimtinai vienintelė kūnų užkasimo vieta.

Siekiant surasti 1944–1953 m. kalnelyje užkastus partizanų palaikus 2021 m. LGGRTC užsakymu buvo atliekami tyrimai georadaru. Šių tyrimų metu su apkasais sietinų anomalijų nefiksuota, bet išskirtos kelios anomalijos, kurių vietose būtų tikslinga atlikti archeologinius tyrimus. 2022 m. buvo atliekami archeologiniai tyrimai (2 pav.) siekiant nustatyti, ar kalvelė yra natūrali ar supilta, rasti apkaso vietą ir patikrinti 2021 m. fiksuotas anomalijas.

Šiems tikslams įgyvendinti pirmiausia padaryti 94 gręžiniai. Jie išdėlioti 2 linijomis. Visuose gręžiniuose fiksuota analogiška situacija: pavir-

2 pav. Tyrimų situacijos planas: 1 – gręžiniai; 2 – saugoma teritorija; 3 – perkasos. P. Dobeikio brėž.

Fig. 2. Situation plan of the investigation: 1 – boreholes, 2 – protected area, 3 – trenches.

šiuje stebėtas 10–15 cm storio augalinis sluoksnis, žemiau apie 15–20 cm storio rusvo maišyto grunto sluoksnis, o nuo 25–35 cm gylio pasiektas įžemis – smėlis, molis ar priemolis be priemaišų. Darant gręžinius buvusių apkasų ar duobių neaptikta. Georadaru fiksuotos anomalijos vietoje perkasimų taip pat neaptikta. Nustatyta, kad kalvelė yra natūralios kilmės.

Antrojo etapo metu ištirtos penkios perkasos, kurių bendras plotas 70 m^2. Tirtų perkasų vietose fiksuotas tik augalinis ir piltiniai XX a. sluoksniai. Archeologiškai vertingų sluoksnių, struktūrų, radinių ir žmonių palaidojimų ar pavienių kaulų neaptikta. Tyrimų metu nepavyko rasti liudininkų minimų apkasų. Tikėtina, kad šioje vietoje apkasų nebūta arba liudininkai nurodė netikslias vietas. Be to, pastebėta, kad į ŠR nuo vadinamojo Skausmo kalnelio yra dar viena, kiek mažesnė kalvelė. Tikėtina, kad kalvelės galėjo būti sumaišytos, todėl ateityje tikslinga buvusių apkasų ieškoti tarp šių kalvelių ar mažesniosios vietoje.

Taigi, turimais duomenimis, kalnelyje turėtų būti užkasti arba palaidoti 82 partizanai, iš jų tik dviejų asmenybės nežinomos. Pažymėtina, kad dalį partizanų šioje vietoje 1944–1953 m. kalnelyje neva užkasė enkavėdistai ir stribai išniekinę miestelio centre. Palaikų užkasimo vieta nurodoma remiantis žodine informacija, kurią pateikia žmonės, net nedalyvavę užkasant palaikus. Svarbu tai, jog nėra nė vieno tiesioginio liudininko, dalyvavusio užkasant palaikus ar mačiusio šiuos įvykius. 29 (iš 82) palaikai iš žinomų kitų žūties ir užkasimo vietų Veiverių apylinkėse iškasti ir palaidoti Skausmo kalnelyje 1988–1990 m. Registre įvardijamos palaidotų pavardės, bet pažymėtina, kad tuo metu tyrimai siekiant nustatyti asmenybę nevykdyti. Ateityje tikslinga atlikti tyrimus – paimti DNR mėginius ir nustatyti šių palaidotųjų asmenybes.

The investigation of Skausmo (Pain) Hill in Veiveriai

82 partisans were reportedly buried on Skausmo Hill in Veiveriai (Prienai District, Central Lithuania). Some had purportedly been buried there during 1944–1953 by NKVD agents or destruction battalion members after the defilement of their remains in the town's centre. The burial site was identified on the basis of oral information from people who had not participated in their burial. 29 (of the 82) remains had been exhumed from other known death and burial sites in the vicinity of Veiveriai and reburied on Skausmo Hill during 1988–1990. The boreholes from the 2022 archaeological investigation (5 trenches totalling 70 m^2 and 94 boreholes in 2 lines) (Fig. 2) located none of the pits or military trenches mentioned by witnesses, nor did the trenches at the site of georadar anomalies yield anything. It was determined that the hill is natural (Fig. 1). No archaeologically valuable layers, structures, finds, human remains, or even individual bones were discovered. It is likely that there were no military trenches at this site or that the witnesses indicated the wrong places.

Petras Dobeikis, Evelina Grabovska, Ingrida Čičiurkaitė

Aukštųjų Šančių Antrojo pasaulinio karo vokiečių kapinės

2022 m. rugsėjį–gruodį KVGT vykdė palaikų atkasimą – detaliuosius tyrimus Kauno mieste Ašmenos 1-ojoje g. 2, Aukštųjų Šančių karių kapinėse Antrojo pasaulinio karo vokiečių karių kapinių (UK 17293) 9 ir 10 blokų R